

การจัดการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในวิถีชุมชน

Cultural Wisdom Management in Community lifestyles

กัลยา แก้วประดิษฐ์¹

Kanlaya Kaewpradit

Received: July 04, 2024

Revised: September 08, 2024

Accepted: October 07, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ปัญหา การจัดการและปัจจัยความสำเร็จ การจัดการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในวิถีชุมชน รวบรวมข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องและเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึกชาวบ้านที่มีความรู้และภูมิปัญญา กลุ่มงานฝีมือและงานหัตถกรรมในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่มีการสืบทอดภูมิปัญญาการผลิตสินค้าและบริการสร้างมูลค่าทางสังคมและเศรษฐกิจมาถึงปัจจุบัน ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นองค์ความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลมีการสั่งสม ดัดแปลง สืบทอดและพัฒนาสร้างคุณค่าและมูลค่าให้กับคนในชุมชน มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ซึ่งปัญหาการจัดการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมีความแตกต่างกันตามยุคสมัย สืบเนื่องจากศักยภาพปัจจัยภายในตัวทุนทางวัฒนธรรม และจากปัจจัยภายนอกที่ส่งเสริมสนับสนุนในการพัฒนาการจัดการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในวิถีชุมชนสรุปผลการวิเคราะห์ได้ 5 รูปแบบ คือ 1) การสืบทอดผ่านทายาท 2) การจัดระบบการศึกษาในชุมชน 3) นโยบายและหน่วยงานของรัฐให้การสนับสนุน 4) การพัฒนาธุรกิจ และ 5) การท่องเที่ยว และปัจจัยความสำเร็จของการจัดการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในวิถีชุมชนสรุปได้ 6 ปัจจัยสำคัญ คือ 1) การค้นพบปัญหาและนำไปสู่การแก้ไขปัญหามีประสิทธิภาพ 2) การวิเคราะห์ศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมบนฐานคิดการพัฒนาร่วมกันอย่างแท้จริงของชุมชน 3) การส่งเสริมของภาครัฐและเอกชนอย่างยั่งยืน 4) มี

¹ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี; Suratthani Rajabhat University

Corresponding author, e-mail: kkaewpradit129@gmail.com, Tel. 086-9539393

ความรู้ในการบริหารจัดการตลาดสมัยใหม่ 5) ผลิตภัณฑ์มีคุณภาพและน่าเชื่อถือ และ 6) แนวคิดการผลิตที่ตอบโจทย์การอนุรักษ์และรักษาสีงแวดล้อม ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในวิถีชุมชนที่สร้างมูลค่าทางสังคมและเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนมีนัยสำคัญว่าต้องเกิดจากการสืบทอดของทายาทเจ้าของ ภูมิปัญญาร่วมกับคนชุมชนในการจัดการเป็นปัจจัยสำคัญยิ่ง

คำสำคัญ: การจัดการ, ภูมิปัญญา, วัฒนธรรม, วิถีชุมชน

Abstract

This academic article aims to analyze the problems, management, and success factors of cultural wisdom management in community lifestyles. It collected relevant documents and collects field data through participatory observation and in-depth interviews with villagers who had knowledge and wisdom of handicrafts and handicrafts in community enterprises that had inherited wisdom in producing goods and services to create social and economic value up to the present. Cultural wisdom was knowledge that resided in individuals and has been accumulated, adapted, passed on, and developed to create value and worth for people in the community. It has changed with the times. The problems of cultural wisdom management varied according to the era due to the potential of internal factors in cultural capital and external factors that promoted and supported the development of cultural wisdom management in community lifestyles. The analysis results can be summarized into 5 forms: 1) inheritance through heirs, 2) community education system organization, 3) government policy and support, 4) business development, 5) tourism and the success factors of cultural wisdom management in community lifestyle. They can be summarized into 6 important factors: 1) identifying problems and leading to effective solutions, 2) analysis of cultural capital potential based on the concept of true joint development of the community, 3) sustainable promotion of the public and private sectors, 4) knowledge in modern market management, 5) quality and reliable products, and 6) production concepts that met the needs of environmental conservation and preservation. Cultural wisdom in community lifestyle that created

sustainable social and economic value was significant because it must be inherited by the heirs of the wisdom owners together with the community people in management as a very important factor.

Keywords: Management, Wisdom, Culture, Community Lifestyle

บทนำ

ท่ามกลางสถานการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมยุคการสื่อสารไร้พรมแดน ถ้าหากมองหาโอกาสในการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ สามารถสร้างได้จากทุนทางวัฒนธรรมอย่างไม่มีขีดจำกัด ในทางกลับกันก็อาจสร้างความเสียหายให้กับภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนั้นได้อย่างไม่มีขีดจำกัดเช่นกัน จากบทวิเคราะห์เรื่องวิกฤตวัฒนธรรมเปลี่ยนผ่านวิถีชีวิตสังคมไทยในยุคดิจิทัลได้สะท้อนสภาพวัฒนธรรมในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ว่าด้วยความเจริญก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีสู่ยุคดิจิทัล การสื่อสารไร้พรมแดนเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมข้ามชาติ ส่งผลกระทบกับวัฒนธรรมความเป็นอยู่ดั้งเดิม การเปลี่ยนคุณค่าของภูมิปัญญา ความรู้สึก วัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้าส่งผลให้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมถูกรอบงำถึงขั้นวิกฤต วัฒนธรรมกลับกลายเป็นตัวคุณค่าที่เปลี่ยนสินค้าให้เป็นความนิยมเชิงธุรกิจตามชนชาติอื่น ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมเดิม ขาดความเป็นตัวตนและความเป็นแก่นสารวัฒนธรรม เพียงเพราะอาศัยความรู้สึกเรื่องชาตินิยมเพราะชาตินิยมหรือความเป็นไทยถูกระบบทุนนิยมเข้ามามีบทบาทในการดำเนินชีวิต หากมองอีกแง่หนึ่งพบว่าเกินไปเพื่อความอยู่รอดและให้เท่าทันการการเปลี่ยนแปลงที่ไม่สามารถยับยั้งตามกระแสการไหลบ่าของวัฒนธรรมข้ามชาติได้ หากจะทำได้ก็เพียงปรับเปลี่ยนแนวคิดรับเอาวัฒนธรรมมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสังคมไทย (ประทวน วันนิจ และมนูญ สอนโพนงาม, 2565) ดังนั้น การจัดการทุนทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับบริบทวิถีชุมชน จึงเป็นประเด็นสำคัญที่ทุกภาคส่วนของสังคมไทยต้องให้ความสำคัญในการส่งเสริมให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาอย่างแท้จริง โดยไม่ก่อผลกระทบต่อวัฒนธรรมชุมชนไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อมทั้งในยุคปัจจุบันและอนาคต

องค์ความรู้ด้านการจัดการ (Management) เป็นการศึกษาวิธีการทำให้กิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ประสบความสำเร็จภายใต้การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประสิทธิภาพ สาคร สุขศรีวงศ์ (2553) กล่าวถึงการจัดการว่า เป็นความรู้สากลและสามารถประยุกต์ใช้ได้กับองค์กรทุกขนาดและทุกประเภท ผ่านกิจกรรมหลักของการจัดการ 4 ขั้น คือ 1) การวางแผน (Planning) 2) การจัดองค์การ (Organizing) 3) การชี้นำ (Leading) และ 4) การ

ควบคุม (Controlling) ซึ่งการนำความรู้ด้านการจัดการมาประยุกต์ใช้ในการจัดการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและถ่ายทอดลงสู่ชุมชน จึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างมากในการพัฒนาตามนโยบายรัฐในปัจจุบัน อนึ่ง ราชบัณฑิตยสถาน นิยามคำว่า “ภูมิปัญญา” (Wisdom) หมายถึง พ้นความรู้ความสามารถ และนิยามคำว่า วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่ทำความเจริญงอกงามให้หมู่คณะ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) และสายันต์ ไพเราะญัตร์ (2561) กล่าวถึงวัฒนธรรม คือ องค์รวมของความสัมพันธ์ที่อยู่ในสภาวะสมดุลมีเมตตา ไมตรี เอื้อเพื่อ เกื้อกูล ทำนุบำรุงกันและกันให้เจริญอย่างพึ่งพิงสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติทางกายภาพที่มนุษย์อาศัยอยู่ร่วมกัน และมนุษย์กับธรรมชาติส่วนที่มีอำนาจเหนือมนุษย์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ มาตรา 4 พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ นิยามคำว่า “วัฒนธรรม” หมายถึง วิถีการดำเนินชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม จารีต ประเพณี พิธีกรรม และภูมิปัญญาซึ่งกลุ่มชนและสังคมได้ร่วมสร้างสรรค์ สืบสาน ปลูกฝัง สืบทอด เรียนรู้ ปรับปรุง และเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามทั้งด้านจิตใจและวัตถุ อย่างสันติสุขและยั่งยืน (ราชกิจจานุเบกษา, 2553) ใน “พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559” มาตรา 3 บัญญัติ คำว่า “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” หมายถึง ความรู้ การแสดงออก การประเพณีปฏิบัติหรือทักษะทางวัฒนธรรมที่แสดงออกผ่านบุคคล เครื่องมือหรือวัตถุ ซึ่งบุคคล กลุ่มบุคคลหรือชุมชนยอมรับและรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน และมีการสืบทอดกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง โดยอาจมีการปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน และบัญญัติ คำว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนกลุ่มเดียวหรือหลายกลุ่มที่มีความรู้มีการประเพณีปฏิบัติ สืบทอดหรือมีส่วนร่วมในมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนั้น (ราชกิจจานุเบกษา, 2559)

ดังนั้น การจัดการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจึงสามารถสรุปความได้ว่าเป็นการวางแผนนำความรู้ ความสามารถ ความเชื่อที่สั่งสมสืบทอดกันมาทำความเจริญให้กับชุมชนภายใต้การพึ่งพา มีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติทางกายภาพที่มนุษย์อาศัย และมนุษย์กับธรรมชาติที่มนุษย์ไม่สามารถควบคุมได้ “สิ่งเหนือธรรมชาติ” มาเป็นแบบแผนการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมในการจัดการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในวิถีชุมชนในสภาพปัจจุบัน

การวิเคราะห์การจัดการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในวิถีชุมชน ผู้เขียนได้รวบรวมความรู้และประสบการณ์จากการศึกษาเอกสารและข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ดำเนินธุรกิจจากทุนทางวัฒนธรรมในชุมชนและปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้และภูมิปัญญาการผลิตแบบดั้งเดิมที่ได้รับการสืบทอดองค์ความรู้พัฒนาจากทรัพยากรในชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น สร้างมูลค่าทางสังคมและเศรษฐกิจให้กับครอบครัวและชุมชนมา

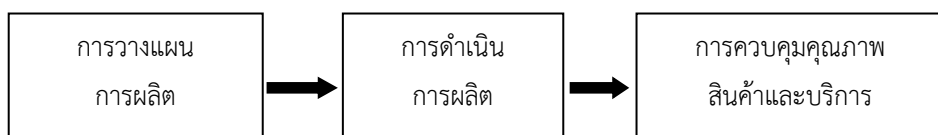
วิเคราะห์ปัญหา การจัดการและปัจจัยความสำเร็จของการจัดการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในวิถีชุมชน ซึ่งการจัดการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในวิถีชุมชนอาจสะท้อนการพัฒนาประเทศบนฐานทุนทางวัฒนธรรม ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของผู้คนในสังคมที่หล่อหลอมสืบทอดความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดการทุนทางวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบและไม่ก่อปัญหาจากการพัฒนาตามกระแสเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ส่งผลให้สังคมและชุมชนมีความเป็นปึกติสุขอย่างยั่งยืน

การจัดการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในวิถีชุมชน

ความหมาย ระบบและความสำคัญของการจัดการภูมิปัญญา

การจัดการ (Management) คือ กระบวนการดำเนินงานไปสู่เป้าหมายหลักขององค์กรใด ๆ ด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อประสานการทำงานร่วมกันโดยใช้บุคคลและทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ราชบัณฑิตยสถาน 2542 (2546) นิยามคำว่า “จัดการ” คือ สั่งงาน ควบคุมงาน ดำเนินงาน สารานุกรมเสรี (2567) อธิบายว่า “การจัดการ” คือ การทำให้กลุ่มบุคคลในองค์กรเข้ามาทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันขององค์กรมีการวางแผน การจัดการองค์กร การสรรหาบุคลากร การนำหรือการสั่งการ และการควบคุมองค์กร ดังนั้น การจัดการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม คือ การนำทุนทางวัฒนธรรมมาใช้ในการผลิตสินค้าและบริการให้เกิดคุณค่าและมูลค่า โดยมีแผนงานในการดำเนินงาน สั่งการ และควบคุมตรวจสอบเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของชุมชนร่วมกัน

ระบบการจัดการผลิต (Production Management) ภายใต้การจัดการผลิตที่เกิดจากภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่เรียกกันโดยทั่วไปในปัจจุบันว่า “ทุนทางวัฒนธรรม” หมายถึง มูลค่าทางสังคมและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจาก องค์ความรู้ ความเชื่อ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม และทรัพยากรปัญญาที่สั่งสมสืบทอดกันมา ดำรงอยู่และเป็นสิ่งที่สังคมและชุมชนเห็นคุณค่า และนำทุนทางวัฒนธรรมเข้าสู่กระบวนการวางแผนการดำเนินงาน การควบคุมระบบการผลิตให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีระบบการจัดการผลิต ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ระบบการจัดการผลิต ที่มา: พนิดา พานิชกุล, 2554

ระบบการจัดการผลิตเริ่มจากการวางแผนการผลิต คือ การวางแผนเกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากรในการผลิตให้ตรงตามเป้าหมายที่ต้องการ นำไปสู่การดำเนินการผลิตเป็นการกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับปริมาณและเวลาที่ใช้ในการผลิต และ สุดท้าย คือ การควบคุมคุณภาพสินค้าและบริการ ให้เป็นไปตามคุณภาพที่กำหนดเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการผลิตสินค้าและบริการจากทุนทางวัฒนธรรมในวิถีชุมชน

ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกับเศรษฐกิจชุมชน

ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในวิถีชุมชนเป็นสิ่งที่คนในชุมชนสร้างขึ้นและเป็นสิ่งที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ กับสิ่งเหนือธรรมชาติ และกับมนุษย์กันเอง ทั้ง 3 ส่วนนี้เป็นวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมสามารถจับต้องได้ ขณะที่วัฒนธรรมส่วนที่มองไม่เห็นในรูปของคุณค่าต่าง ๆ เช่น ความเชื่อ แนวคิด อุดมการณ์ทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญในการประกอบธุรกิจทุนทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย วัตถุดิบ แรงงาน ทุน และการจัดการทรัพยากรทุนทางวัฒนธรรมให้สามารถผลิตสินค้าและบริการการบรรลุเป้าหมายการใช้ทรัพยากรในชุมชนเป็นฐานการผลิตสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนฐานทุนทางวัฒนธรรม

การประกอบธุรกิจบนฐานทุนวัฒนธรรมชุมชนในประเทศไทยมีอยู่ทุกมุมเมือง อาทิ โครงการพัฒนาของรัฐ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) บางชุมชนก็ประสบความสำเร็จ บางชุมชนผลิตตามโอกาสที่มีงบประมาณจากหน่วยงานราชการให้การสนับสนุน ทำให้ขาดอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ และการบริหารจัดการเชิงธุรกิจที่ไม่มีประสิทธิภาพ ดังนั้นเพื่อให้การจัดการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในชุมชนประสบความสำเร็จ เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจที่มีความยั่งยืน การจัดการธุรกิจจากแนวคิดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้มีคุณค่าและมูลค่าเกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนในการพัฒนาชุมชน

การจัดการเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์

คำว่า เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) ซึ่งคำนี้เกิดขึ้นในช่วงที่นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้นำแนวคิดนี้มาเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจด้วยความคิดของมนุษย์ ซึ่งประเทศไทยเป็นแหล่งรวมภูมิปัญญามากมายที่สามารถนำมาใช้ในการเพิ่มมูลค่า ซึ่งศรีเอทิฟ ไทยแลนด์ (2566) เศรษฐกิจสร้างสรรค์ต้องมีองค์ประกอบร่วมของแนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ การศึกษา การสร้างสรรค์และการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาที่เชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรม การสั่งสมความรู้ของสังคม เทคโนโลยีและเทคโนโลยีสมัยใหม่ พวงแก้ว พรพิพัฒน์ (2553) อธิบายคำว่า เศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นแนวคิดใหม่ในการสร้างรายได้

จากการใช้ความคิดริเริ่มสร้างสิ่งใหม่ ๆ ผ่านการค้าและลิขสิทธิ์ในทรัพย์สินทางปัญญา บนพื้นฐานขององค์ความรู้และการเชื่อมโยงกับวัฒนธรรม รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ทำให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” จึงเป็นระบบเศรษฐกิจที่สะท้อนถึงกระบวนการนำภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมาเป็นทุนเพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจที่ผสมผสานกับการใช้เทคโนโลยีในการผลิต

ประเทศไทยกำหนดขอบเขตของเศรษฐกิจสร้างสรรค์หรืออุตสาหกรรมสร้างสรรค์ตามลักษณะของบัญชีรายได้ประชาชาติเป็น 9 กลุ่ม ได้แก่ 1) งานฝีมือและงานหัตถกรรม (Crafts) 2) งานออกแบบ (Design) 3) แฟชั่น (Fashion) 4) ภาพยนตร์และวิดีโอ (Film & Video) 5) การกระจายเสียง (Broadcasting) 6) ศิลปะการแสดง (Performing Arts) 7) ธุรกิจโฆษณา (Advertising) 8) ธุรกิจการพิมพ์ (Publishing) และ 9) สถาปัตยกรรม (Architecture) ซึ่งประเทศไทยมีการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนฐานของการใช้ความรู้ การศึกษา การสร้างสรรค์ภูมิปัญญา และการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาที่เชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรมของคนในชุมชนเป็นทุนที่สำคัญประการหนึ่ง

แนวคิดการพัฒนาทุนทางวัฒนธรรม

แนวคิดการพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมให้เป็นทรัพย์สินทางปัญญา เกิดจากการสังสมวิถีชีวิตและการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมของมนุษย์พัฒนามาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางสังคมมาถึงปัจจุบัน โดยสรุปแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนออกเป็น 4 แนวคิด (ยุกติ มุกดาวิจิตร, 2548; ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2534) ดังนี้

แนวคิดแรก ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนเองอยู่ วัฒนธรรมนี้ให้คุณค่าแก่ความเป็นคนและแก่ชุมชนที่มีความผสมผสานกลมกลืนและวัฒนธรรมเป็นพลังผลักดันการพัฒนาชุมชนที่สำคัญที่สุด ซึ่งจะใช้ประโยชน์ได้เมื่อมีการปลุกให้สมาชิกชุมชนมีจิตสำนึกรับรู้ในวัฒนธรรมของตน

แนวคิดที่สอง การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมสองกระแส คือ วัฒนธรรมชาวบ้านและวัฒนธรรมทุนนิยม โดยวัฒนธรรมของชาวบ้านมีความอิสระ เนื่องจากผูกพันอยู่กับความเป็นชุมชนหรือหมู่บ้านที่เป็นรูปแบบสังคมที่มีความคงทนยืนนาน จึงเสนอให้เปลี่ยนแนวทางในการพัฒนาไปเป็นการพึ่งตนเองอย่างในอดีต และเสนอบทบาทชนชั้นกลางในการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับชาวบ้านนำทรัพยากรจากสังคมเมืองไปให้กับชนบทมากขึ้นและคัดค้านการบีบบังคับของรัฐต่อหมู่บ้าน

แนวคิดที่สาม เน้นลักษณะคุณค่าทางจริยธรรมของวัฒนธรรมพื้นบ้านที่เป็นอิสระและยังดำรงอยู่ในปัจจุบันในสถาบันหมู่บ้านมากกว่าการเสนอให้ต่อต้านวัฒนธรรมของรัฐและระบบ

ทุนนิยม การพัฒนาคือการสืบทอดวัฒนธรรมชุมชนอันดีงามและการพึ่งพาตนเองที่เคยมีมาแต่อดีต แต่กำลังสูญหายไป

แนวคิดที่สี่ เน้นการต่อต้านกระแสการพัฒนาของรัฐและส่งเสริมชุมชนให้เข้มแข็งบนพื้นฐานศาสนาธรรม ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมชุมชนเป็นระบบคุณค่า (Value System) ที่รวบรวมมาได้จากภูมิปัญญาที่มีพัฒนาสั่งสมความรู้ให้เกิดมูลค่าทางสังคมและมูลค่าทางเศรษฐกิจ แนวคิดการสร้างคุณค่าและมูลค่าทางวัฒนธรรมชุมชนจึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการนำมาใช้วิเคราะห์แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในชุมชนเพื่อเสริมความมีเสถียรภาพของเศรษฐกิจ การสร้างคุณค่าและมูลค่าทางวัฒนธรรมให้เป็น “ทุน” เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้น

ทุนวัฒนธรรมชุมชนจึงเป็นการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนฐานของการใช้ภูมิปัญญาของคนในชุมชนเพื่อสร้างรายได้จากองค์ความรู้ ความเชื่อ พัฒนาเป็นทุนนำมาใช้ในการขับเคลื่อนชุมชนเกิดระบบเศรษฐกิจในชุมชนของสังคมไทย องค์ความรู้ของชาวบ้านที่เรียกว่าภูมิปัญญาพื้นบ้านมาผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจบนฐานทุนทางวัฒนธรรมสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ จึงจำเป็นต้องมีระบบการจัดการแบบทุนนิยมเข้ามามีส่วนพัฒนาผสมผสานกับความคิดเชิงสร้างสรรค์ของคนในชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพวิถีการดำเนินชีวิต วัฒนธรรม และศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนมาสร้างรายได้ร่วมกันใช้ให้เกิดประโยชน์สุด

ปัญหาการจัดการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในวิถีชุมชน

ปัญหาการจัดการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในวิถีชุมชน ราชบัณฑิตยสถาน (2546) นิยามคำว่า “ปัญหา” คือ ข้อสงสัยและข้อขัดข้อง จากการศึกษาของกัลยา แก้วประดิษฐ์ (2565) พบว่า สภาพปัญหาการจัดการธุรกิจทางวัฒนธรรมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี มี 2 ปัจจัยสำคัญ คือ 1) ปัญหภายใน มีเรื่องของการขาดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ขาดความรู้และทักษะการใช้ภาษาอังกฤษ ขาดความรู้ในการจัดการตลาดออนไลน์ ขาดเงินทุนในการผลิต วัตถุดิบมีราคาสูง เทคโนโลยีในการผลิตไม่ทันสมัย ขาดแคลนแรงงานและการสืบทอดภูมิปัญญา และ 2) ปัญหาภายนอกพบว่า มีเรื่องเกณฑ์กำหนดมาตรฐานผลิตภัณฑ์ส่งออกต่างประเทศสูง ปัญหาโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคม การสนับสนุนของหน่วยงานของรัฐไม่มีความต่อเนื่อง และตลาดการผลิตสินค้าทางวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

จากการลงพื้นที่จัดทำโครงการต่าง ๆ ให้กับนักศึกษาและการศึกษากลุ่มวิสาหกิจต่าง ๆ เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า ชาวบ้านในชุมชนมีภูมิปัญญาเป็นวัตถุดิบที่จะนำมาลงทุนสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจในยุคปัจจุบันตามนโยบายของรัฐใน

หลายมิติ แต่ยังคงขาดความรู้ในการจัดการที่ทันสมัยให้เท่าทันเทคโนโลยีและช่องทางการขาย และสื่อทางการตลาดในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วก่อให้เกิดปัญหาในการเข้าถึงความรู้ในการใช้เทคโนโลยีและขาดเงินทุนการผลิตสินค้า กัลยา ภิรมย์รักษ์ (2565, 15 พฤศจิกายน) ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านควนป้อมกล่าวว่า ชุมชนควนป้อมประสบปัญหา “คนรุ่นใหม่ที่จะมาสืบทอดภูมิปัญญาจักสานงานกระจูดแบบดั้งเดิมลดน้อยลง เนื่องจากเยาวชนรุ่นใหม่ออกไปศึกษาในพื้นที่ชุมชนมากขึ้น” พันธกานท์ ตฤณราชูร์ (2566, 24 มิถุนายน) สมาชิกกลุ่มมัตย้อมสีธรรมชาติบ้านคีรีวงกล่าวว่า ปัญหา “การผลิตผ้ามัตย้อมสีธรรมชาติมีขั้นตอนการผลิตที่ต้องอาศัยแสงแดด และในช่วงหน้าฝนนักท่องเที่ยวก็เข้ามาเที่ยวลดน้อยลง” พรรตน์ แยมะมัง (2565, 28 เมษายน) ประธานกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์จากใบยางพาราในพื้นที่จังหวัดพังงา พบว่า “ปัญหาการจัดการผลิตดอกไม้ประดิษฐ์จากใบยางพาราและปัญหาการตรวจสอบมาตรฐานสินค้าส่งออกตลาดในยุโรป”

การจัดการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในวิถีชุมชน

การจัดการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในวิถีชุมชนเกิดจากภูมิปัญญาที่สั่งสม สืบทอดต่อกันมาเพื่อให้สามารถใช้ดำรงชีวิตและประกอบอาชีพสร้างรายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ เมื่อมีศาสตร์ทางการจัดการซึ่งเป็นความรู้สากล และสามารถประยุกต์ใช้ได้ทุกองค์กรผ่านกิจกรรมในการจัดการ 4 กิจกรรม คือ 1) การวางแผนนำทุนทางวัฒนธรรมมาใช้ในการผลิต (Planning) 2) การจัดการองค์กร (Organizing) ซึ่งเป็นโครงสร้างหน้าที่การดำเนินงานของกลุ่มคนโดยแบ่งหน้าที่กันทำงานอย่างมีแบบแผนเพื่อให้องค์กรดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ 3) การชี้นำ (Leading) คือ ภาวะผู้นำและแรงจูงใจให้การดำเนินงานขององค์กรขับเคลื่อนไปโดยไม่เกิดปัญหาและมีประสิทธิภาพ และ 4) การควบคุม (Controlling) เป็นการควบคุมองค์กรให้การดำเนินงานต่าง ๆ ภายในองค์กรเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ อนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมตระหนักถึง “ความสำคัญของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอันเป็นกลไกหลักที่สำคัญของความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการรับประกันการพัฒนาอย่างยั่งยืน”

วาระการพัฒนาที่ยั่งยืน 2030 กำหนดแผนแนวทางการปฏิบัติมุ่งเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้เกิดขึ้นใน 3 มิติ ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2567) จากการวิเคราะห์พบว่า การจัดการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในวิถีชุมชนจากการสัมภาษณ์ วรณีย์ เสงฮวด (2566, 24 มิถุนายน) ประธานกลุ่มวิสาหกิจกระจูดวรรณีและฝีมือครูช่างหัตถศิลป์ไทยของศูนย์ศิลปาชีพมีการสืบทอดงานหัตถกรรมกระจูดผ่านทายาท คือ มนต์พงษ์ เสงฮวด ผู้สืบสานต่อยอดสร้างมูลค่าทางสังคมและ

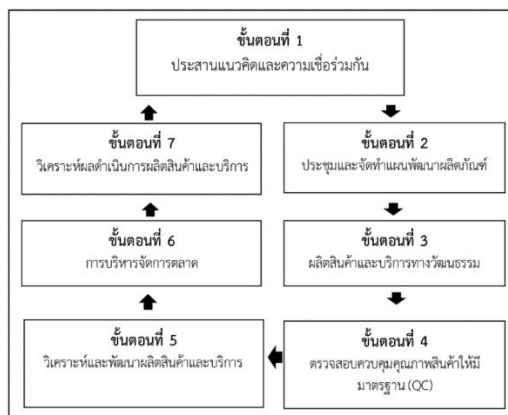
เศรษฐกิจให้กับครอบครัวและชาวบ้านในชุมชนทะเลน้อยและชุมชนใกล้เคียงให้มีอาชีพที่มั่นคงด้วยงานหัตถกรรมจักสาน โดยการออกแบบผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นกับชุมชน เช่นเดียวกันกับครอบครัวของอารีย์ ขุนทน (2566, 24 มิถุนายน) ประธานกลุ่มม้าย้อมสีธรรมชาติบ้านคีรีวง และครูช่างศิลปหัตถกรรมมีทายาทในการสืบสาน ต่อยอดและบริหารจัดการกลุ่มม้าย้อมสีธรรมชาติ และจากการสัมภาษณ์ครูศิลป์ของแผ่นดิน ประจำปี 2555 นิคม นกอักษร (2565, 17 มิถุนายน) ครูช่างเครื่องถมเงินแห่งเมืองนคร ผู้ก่อตั้งนครหัตถกรรม ศูนย์เรียนรู้หัตถศิลป์ไทยกล่าวว่า “การถ่ายทอดวิชาเครื่องถมให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ ถ่ายทอดให้คนรุ่นใหม่ใช้ประกอบอาชีพเลี้ยงดูครอบครัวได้” สอดคล้องกับมนทพงษ์ เช่งฮวด (2566, 24 มิถุนายน) ทายาทช่างศิลปหัตถกรรม และผู้จัดการกลุ่มวิสาหกิจกระจูดวรรณิ์ที่เปิดพื้นที่วิสาหกิจกระจูดวรรณิ์ให้คนในชุมชน นักเรียน นักศึกษานักท่องเที่ยวหรือผู้ที่สนใจในงานหัตถกรรมได้เข้ามาเรียนรู้ และถ่ายทอดองค์ความรู้สู่สังคมภายนอกหน่วยงานทั้งทางภาครัฐและเอกชนให้การส่งเสริมสนับสนุน การจัดการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของกลุ่มมีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาให้การสนับสนุนในหลาย ๆ ด้าน มนต์พงษ์ เช่งฮวด กล่าวเสริมว่า “หน่วยงานที่เข้ามาให้การสนับสนุนกลุ่มวิสาหกิจกระจูดวรรณิ์มีหลายหน่วยงาน เช่น กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ (DITP) กรมส่งเสริมการเกษตร และสถาบันการศึกษาในพื้นที่ให้การสนับสนุนและต่อยอดแนวคิดและวิธีการสร้างมูลค่าให้กับงานหัตถกรรมจักสานกระจูดของชาวบ้านในชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง” ซึ่งก็เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับนิคม นกอักษร (2565, 17 มิถุนายน) กล่าวว่า “นครหัตถกรรม ศูนย์เรียนรู้หัตถศิลป์ไทยก็ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐในการส่งเสริมด้วยดี”

ปัจจัยความสำเร็จของการจัดการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในวิถีชุมชน

รัฐบาลปัจจุบันผลักดันนโยบายการนำมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศสู่ตลาดโลกผ่านแนวคิด ซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) โดยมีเป้าหมาย 2 ประการ คือ 1) การพัฒนาเศรษฐกิจประเทศเพื่อก้าวข้ามกับดักรายได้ปานกลาง และ 2) การทำให้ประชาชนหลุดพ้นจากความยากจนโดยมียุทธศาสตร์ 3 ด้าน คือ *ต้นน้ำ* การพัฒนาทักษะสร้างสรรค์ของคนไทย โดยการอบรมหลักสูตรต่าง ๆ ภายใต้นโยบาย 1 ครอบครัว 1 ซอฟพาวเวอร์ *กลางน้ำ* การพัฒนาอุตสาหกรรม เป็นการพัฒนาอุตสาหกรรมเป้าหมายที่มีศักยภาพในการแข่งขัน เป็น 11 อุตสาหกรรมเป้าหมาย และ *ปลายน้ำ* คือ การสร้างตลาดต่างประเทศ ให้สินค้าประเทศไทยสามารถนำสินค้าและบริการออกสู่ตลาดโลก มีการจัดตั้ง Thailand Creative Culture Agency (THACCA) โดยมีกฎหมายรองรับในอนาคต ผลักดันทุนทางวัฒนธรรมที่มีศักยภาพให้การสนับสนุนการส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรม

สร้างสรรค์วัฒนธรรมที่มีศักยภาพ 5F คือ 1) อาหาร (Food) 2) ภาพยนตร์และวีดิทัศน์ (Film) 3) การออกแบบและแฟชั่น (Fashion) 4) มวยไทย (Fighting) และศิลปะการป้องกันตัวแบบไทย และ 5) เทศกาลและประเพณี (Festival) โดยการบูรณาการและร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน

ปัจจัยความสำเร็จการจัดการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในวิถีชุมชน แต่ละกลุ่มมี “ทุน” จากภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแตกต่างกัน พัทธี จิรติลล (2566, 7 สิงหาคม) ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานกระจูดบ้านห้วยลึก ปัจจุบันมีสมาชิก 62 คน การบริหารงานหัตถกรรมจักสานกระจูดต้องคำนึงถึงการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษให้ดำรงอยู่คู่กับคนในชุมชนอย่างยั่งยืน โดยใช้กรรมวิธีการนำพืชกระจูดมาใช้ประโยชน์อย่างถูกวิธี นอกจากนี้ในปัจจุบันใช้เครือข่ายในการส่งน้ำเข้าวัดฤทธิพิชกระจูดจากตำบลเค็ง และตำบลทะเลน้อยมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ในรูปแบบต่าง ๆ ที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น มนต์พงษ์ แซ่ฮวด (2566, 24 มิถุนายน) ทายาทช่างศิลปหัตถกรรมรุ่นที่ 5 สรุปว่า “การจัดการทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกระจูดวรรณี เกิดจากการวิเคราะห์เพื่อบริหารจัดการกลุ่ม โดยการวิเคราะห์จุดแข็ง-จุดอ่อน จัดทำแผนธุรกิจร่วมกันกับสมาชิกกลุ่มและนำมาวางแผนพัฒนา มีการกำหนดเป้าหมายทางธุรกิจที่ชัดเจนและพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ให้สนองตอบผู้บริโภคทั้งตลาดในประเทศและต่างประเทศ โดยใช้ช่องทางการตลาดที่หลากหลายมีความทันสมัย” กัลยา แก้วประดิษฐ์ (2565) แนวทางการเสริมศักยภาพการจัดการธุรกิจทางวัฒนธรรมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า องค์ความรู้ที่จะเป็นประโยชน์กับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนที่สามารถนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาและการส่งเสริมความยั่งยืนในชุมชนพึ่งตนเองพบกระบวนการจัดการธุรกิจทางวัฒนธรรมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่สำคัญ 7 ขั้นตอน ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 กระบวนการจัดการธุรกิจทางวัฒนธรรมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ที่มา: กัลยา แก้วประดิษฐ์, 2565

กระบวนการจัดการธุรกิจทางวัฒนธรรมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่สำคัญมี 7 ขั้นตอน โดยเริ่มจากการประสานแนวคิดและความเชื่อร่วมกันของคนในชุมชน จัดประชุมระดมความคิดเห็น และจัดทำแผนพัฒนาสินค้าและบริการ ผลิตสินค้าและบริการทางวัฒนธรรมตามแผน ตรวจสอบ และควบคุมคุณภาพสินค้าให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด นำผลิตภัณฑ์สินค้าทางวัฒนธรรมออกสู่ ตลาดผู้บริโภค และวิเคราะห์ผู้บริโภคมาพัฒนาสินค้าและบริการให้บรรลุกลุ่มผู้บริโภค หาช่องทางการตลาดที่เหมาะสมและทันสมัย ติดตามวิเคราะห์ผลดำเนินการพัฒนาสินค้าและบริการทาง วัฒนธรรม อย่างเท่าทันกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ

วิธีการแก้ไขปัญหาการจัดการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในวิสาหกิจชุมชน เป็นประเด็นสำคัญ อย่างมากในการจัดการ “ทุนทางวัฒนธรรม” ของชุมชน เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของ โครงสร้างสังคมที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อนและพัฒนาในระดับต่าง ๆ การผลักดันวัฒนธรรมมา ขับเคลื่อนนโยบายเชิงเศรษฐกิจ โดยนำวัตถุดิบทางวัฒนธรรมเป็น “ทุน” สำคัญของชุมชนที่สมาชิก สามารถหยิบมาสร้างสรรค์สินค้าและบริการที่ลงรากถึงคุณค่าในวัฒนธรรม จนกระทั่งก่อร่าง สร้างตัวพัฒนาเป็นบริษัทและองค์กร ที่ดำเนินธุรกิจด้านวัฒนธรรมสร้างรายได้ให้ชุมชน โดยทำ การตลาดผ่านสื่อที่หลากหลาย (เอกรินทร์ พึ่งประชา, 2567) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของประธาน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนวังโขก จารีย์ ขุนทอง (2567, 6 สิงหาคม) กล่าวว่าสมาชิกกลุ่มต้อง “อยู่รอด ก่อนอยู่รวย” และมีการสืบทอดภูมิปัญญาภายใต้แนวคิด “นำภูมิปัญญาสร้างมูลค่าเพิ่ม” สะท้อนการ แก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่ชุมชนด้วยการรวมกลุ่มแปรรูปพืชผลทางการเกษตรที่ไม่ได้ราคาให้ มีมูลค่าทางเศรษฐกิจจากรายได้ “หลักสิบ สู่หลักร้อย” พชร จิรดิถ (2567, 7 สิงหาคม) ประธาน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานกระจูดบ้านห้วยลึกกล่าวว่า วิธีการจัดการรับออร์เดอร์ (Order) การผลิต จะรอประชุมเพื่อรับ-ไม่รับผลิตจากมติที่ประชุมกลุ่มจะล่าช้าไม่ทันในการแข่งขัน ทางการตลาดในปัจจุบัน จึงมีการ “จดทะเบียนจัดตั้งบริษัท” เพื่อให้การบริหารจัดการตลาดได้อย่าง มีประสิทธิภาพ หวานจิต จันทวงศ์ (2567, 11 สิงหาคม) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านทุ่งตาหนอน กลุ่ม มีวัตถุดิบหลักของการผลิตสินค้าจากสมุนไพรในท้องถิ่น ได้แก่ น้ำมันสกัดเย็น น้ำมันนวดกระ ดูกไก่ดำ สบู่สมุนไพร โลชั่นสมุนไพร กล่าวว่า “การทำสมุนไพรให้มีประโยชน์และการกระจายรายได้ จากการผลิตทำให้กับสมาชิกในชุมชนก็ต้องเสียงบประมาณในการอนุรักษ์...” ซึ่งวิธีการแก้ไข ปัญหาการจัดการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในวิสาหกิจชุมชนในแนวทางดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญในการ จัดการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในวิสาหกิจชุมชนให้ประสบความสำเร็จและมีความยั่งยืนในแง่สร้างความ เข้มแข็งให้กับชุมชนและสร้างรายได้ที่มั่นคงให้กับสมาชิกกลุ่มอย่างแท้จริง

สรุปผล

การจัดการภูมิปัญญาในวิถีสุมชนพบปัญหาการจัดการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม มีความแตกต่างกันตามยุคสมัย แต่มีปัญหาความเกี่ยวเนื่องกับการจัดการทางวัฒนธรรมและศักยภาพปัจจัยภายในทุนวัฒนธรรม และจากปัจจัยภายนอกที่ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาเชิงนโยบายทั้งทางตรงและทางอ้อม การจัดการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในวิถีสุมชน 5 รูปแบบ คือ 1) การสืบทอดผ่านทายาท 2) การจัดระบบการศึกษาในชุมชน 3) นโยบายและหน่วยงานของรัฐให้การสนับสนุน 4) การพัฒนารัฐกิจของกลุ่ม และ 5) การท่องเที่ยวชุมชน ส่วนปัจจัยความสำเร็จของการจัดการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในวิถีสุมชน สรุปได้ 6 ปัจจัยสำคัญ คือ 1) การค้นพบปัญหานำไปสู่การแก้ไข ปัญหาที่มีประสิทธิภาพ 2) การวิเคราะห์ศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมบนฐานคิดการพัฒนาร่วมกัน อย่างแท้จริงของชุมชน 3) การส่งเสริมของภาครัฐและเอกชนอย่างยั่งยืน 4) มีความรู้ในการบริหารจัดการตลาดสมัยใหม่อย่างเป็นระบบ 5) ผลิตภัณฑ์มีคุณภาพและน่าเชื่อถือ และ 6) แนวคิดในการผลิตที่ตอบโจทย์การอนุรักษ์และรักษาสิ่งแวดล้อม

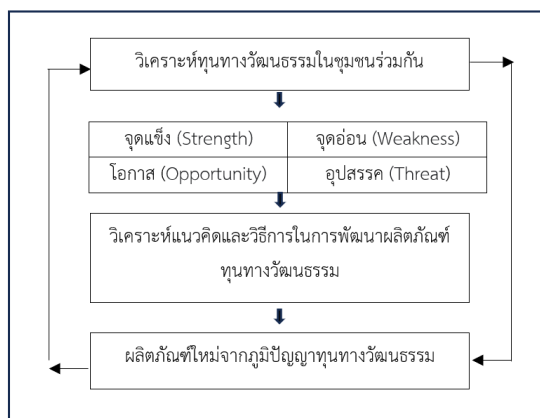
การจัดการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในวิถีสุมชน สรุปได้ 3 แนวคิดสำคัญในการส่งเสริมพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน คือ 1) ปรับแนวคิดเยาวชน ต่อมุมมอง “ภูมิปัญญาวัฒนธรรม” คือ มรดกตกทอดที่ “เก่าแก่” ที่ต้องอนุรักษ์ตามโอกาสที่เหมาะสม 2) ปรับแนวคิดให้เยาวชนเห็นว่า วัฒนธรรมไม่ได้เป็นกระบวนการวิวัฒนาการแบบเดิม ๆ อีกต่อไป โลกปัจจุบันมีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงเกินกว่าการปล่อยให้ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมตกอยู่ในกระแสกระบวนการวิวัฒนาการ เป็นไปอย่างช้า ๆ ตามพัฒนาการปกติของสังคม ต้องปลูกฝังเยาวชนให้รู้เท่าการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของกระแสสังคมโลกปัจจุบัน ทั้งในมิติด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมและวัฒนธรรมที่ไม่สามารถแยกส่วนในการบริหารจัดการได้อีกต่อไป และ 3) ปลูกฝังมุมมองด้านภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของประเทศ แก่เยาวชนให้เห็นว่าเป็นรากเหง้าสำคัญที่จะทำให้สังคมมีความสุข สามารถสร้างสุนทรียะในการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขและเป็นภูมิคุ้มกันสถาบันทางสังคมให้มีความมั่นคง และเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการปัญหาความขัดแย้งของสังคมได้ ไม่ว่าสังคมโลกของเราจะเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใด

การจัดการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในสถานการณ์ปัจจุบันกับทิศทางการพัฒนามูลค่าทางเศรษฐกิจเป็นดาบ 2 คม สำหรับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการทุนวัฒนธรรม ต้องกระทำอย่างรอบคอบและรอบด้านบนฐานความรู้ในวัฒนธรรมของชุมชนอย่างแท้จริง กำหนดทิศทางการจัดการไม่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมชุมชน และสังคมยังพัฒนาขับเคลื่อนเครือข่ายและกลุ่มคนที่มี

พลังสร้างสรรค์ทุนทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะเยาวชนจะเป็นบุคคลสำคัญที่จะขับเคลื่อน และจัดการทุนวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนให้เกิดขึ้นกับชุมชนของตนอย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่

การวิเคราะห์การจัดการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในวิถีชุมชนพบว่า ความสำเร็จในการพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมในวิถีชุมชน ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 โมเดลการวิเคราะห์ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในวิถีชุมชน

การจัดการทุนทางวัฒนธรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาในวิถีชุมชนพบว่า สิ่งสำคัญที่ต้องถ่ายทอดลงสู่ชุมชน คือ การพัฒนาองค์ความรู้ในการวิเคราะห์ทุนทางวัฒนธรรมโดยนำกลยุทธ์วิเคราะห์ทางการตลาดมาด้วยการประเมินคุณค่าทางธุรกิจจากองค์ประกอบหลัก 4 ประการ ได้แก่ การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค โดยวิเคราะห์ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ด้วยวิธีการทำ SWOT จะช่วยให้ผู้ประกอบการผลิตสินค้าและบริการทางวัฒนธรรมรู้ว่าชุมชนของตนมีศักยภาพอย่างไร มีจุดควรพัฒนาและปรับปรุงตรงไหน มีโอกาสในการพัฒนาสินค้าและบริการอย่างไร และมีอุปสรรคตรงส่วนไหนเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์แนวคิดและวิธีการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่จากภูมิปัญญาทุนทางวัฒนธรรมในชุมชนอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2567). *มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน*. เข้าถึงได้จาก <https://ich.unesco.org/doc/src/34299-TH.pdf>
- กัลยา แก้วประดิษฐ์. (2565). แนวทางการเสริมศักยภาพการจัดการธุรกิจทางวัฒนธรรมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 5(5), 79–92.

- กัลยา ภิรมย์รักษ์. (2565, 15 พฤศจิกายน). ปัญหา การจัดการและปัจจัยความสำเร็จการจัดการภูมิ
ปัญหาทางวัฒนธรรม. (กัลยา แก้วประดิษฐ์, ผู้สัมภาษณ์).
- ครีเอทีฟไทยแลนด์. (2566). รายงานสถานการณ์และความเคลื่อนไหวของเศรษฐกิจสร้างสรรค์.
ประจำปี 2566. เข้าถึงได้จาก [https://www.cea.or.th/th/single-research/
Thailand-Creative-Industries-Movement-Report-2023](https://www.cea.or.th/th/single-research/Thailand-Creative-Industries-Movement-Report-2023)
- จารีย์ ขุนทอง. (2567, 6 สิงหาคม). วิธีการแก้ไขปัญหาการจัดการภูมิปัญหาทางวัฒนธรรมในวิถี
ชุมชน. (กัลยา แก้วประดิษฐ์, ผู้สัมภาษณ์).
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2534). วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิคม นกอักษร. (2565, 17 พฤศจิกายน). ปัญหา การจัดการและปัจจัยความสำเร็จการจัดการภูมิ
ปัญหาทางวัฒนธรรม. (กัลยา แก้วประดิษฐ์, ผู้สัมภาษณ์).
- ประทวน วันนิจ และมณญู สอนโพนงาม. (2565). วิฤตวัฒนธรรม เปลี่ยนผ่านวิถีชีวิตสังคมไทยใน
ยุคดิจิทัล. วารสารวณัฏของแหรภพทศศาสตรปริทรรศน์, 9(2), 117-126.
- พนิดา พานิชกุล. (2554). การจัดการธุรกิจ. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : เคทีพี.
- พรรัตน์ แยมะมัง. (2565, 28 เมษายน). ปัญหาจัดการภูมิปัญหาทางวัฒนธรรม. (กัลยา แก้ว
ประดิษฐ์, ผู้สัมภาษณ์).
- พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2553. (2553, 12 พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่
127 ตอนที่ 69ก, หน้า 30.
- พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญหาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559. (2559, 1 มีนาคม).
ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 133 ตอนที่ 19ก, หน้า 1.
- พวงแก้ว พรพิพัฒน์. (2553). เศรษฐกิจสร้างสรรค์ : พลังขับเคลื่อนใหม่ของเศรษฐกิจไทย. วารสาร
เศรษฐกิจและสังคม, 47(4), 6-12.
- พัชรี จิรดิลก (2567, 7 สิงหาคม). วิธีการแก้ไขปัญหาการจัดการภูมิปัญหาทางวัฒนธรรมในวิถี
ชุมชน. (กัลยา แก้วประดิษฐ์, ผู้สัมภาษณ์).
- พันธกานท์ ตฤณราษฎร์. (2566, 24 มิถุนายน). ปัญหา การจัดการและปัจจัยความสำเร็จการจัดการ
ภูมิปัญหาทางวัฒนธรรม. (กัลยา แก้วประดิษฐ์, ผู้สัมภาษณ์).
- มนัทพงษ์ แซ่ฮวด. (2566, 24 มิถุนายน). การจัดการและปัจจัยความสำเร็จการจัดการภูมิปัญห
างวัฒนธรรม. (กัลยา แก้วประดิษฐ์, ผู้สัมภาษณ์).

- ยุกติ มุกดาวิจิตร. (2548). อ่าน “วัฒนธรรมชุมชน” : วาทศิลป์และการเมืองของชาติพันธุ์นิพนธ์
แนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพฯ : ฟาเดียวกัน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ : นามมีบุ๊คส์
พับลิเคชั่นส์.
- วรรณิ์ เสงฮวด. (2566, 24 มิถุนายน). การจัดการและปัจจัยความสำเร็จการจัดการภูมิปัญญาทาง
วัฒนธรรม. (กัลยา แก้วประดิษฐ์, ผู้สัมภาษณ์).
- สาคร สุขศรีวงศ์. (2553). การจัดการ : จากมุมมองนักบริหาร. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ : บริษัท จี.
พี ไฮเบอร์พริ้นท์ จำกัด.
- สายันต์ ไพเราะญจิตร. (2561). อริยสัจแห่งวัฒนธรรม. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 10(3), 1-27.
- สารานุกรมเสรี. (2567). วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. เข้าถึงได้จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/การจัดการ>
- หวนจิต จันทวงศ์. (2567, 11 สิงหาคม). การจัดการและปัจจัยความสำเร็จการจัดการภูมิปัญญา
ทางวัฒนธรรม. (กัลยา แก้วประดิษฐ์, ผู้สัมภาษณ์).
- อารีย์ ขุนทน. (2566, 24 มิถุนายน). การจัดการและปัจจัยความสำเร็จการจัดการภูมิปัญญาทาง
วัฒนธรรม. (กัลยา แก้วประดิษฐ์, ผู้สัมภาษณ์).
- เอกรินทร์ พิงประชา. (2567). ผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม “กลไก” การเพิ่มคุณค่าวัฒนธรรมและ
มูลค่าเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน. เข้าถึงได้จาก <https://www.sac.or.th>